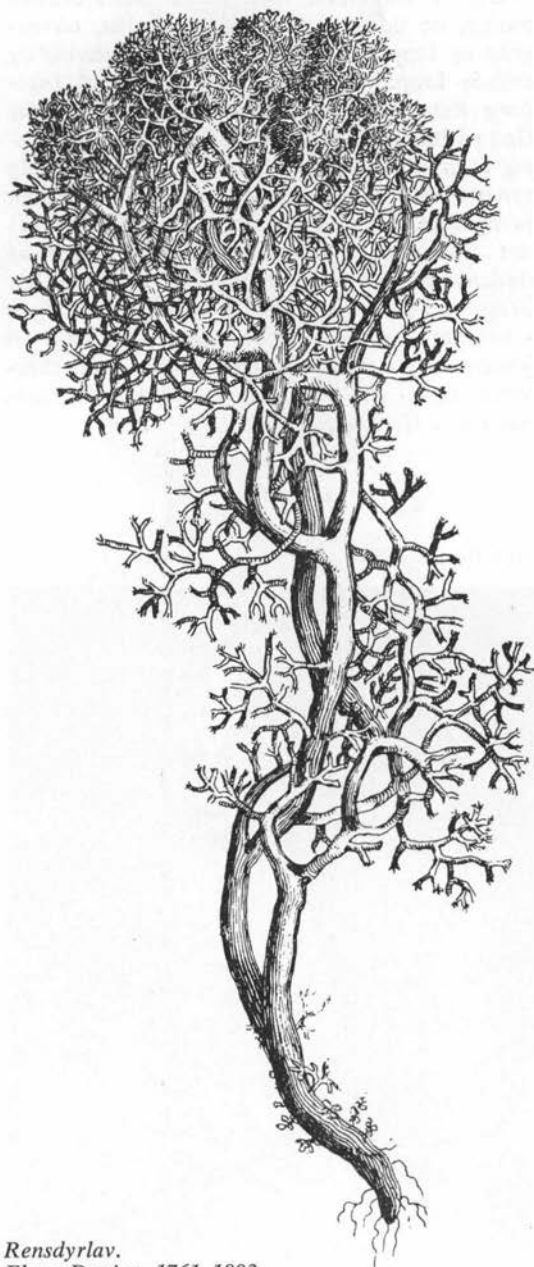

LITTERATUR: (1) 961 136; (2) 213 60f; (3) 976b 68; (4) 283e 31; (5) 417 1923,48; (6) 761c 7; (7) 561f 27; (8) 874b 71; (8) 223 28; (10) 298 13; (11) 298j 15f; (12) 1002g 36; (13) 725 19/1 1952; (14) 761c 7f; (15) 283g 44; (16) 725 18/8 1950; (17) 283g 44; (18)

561h 33f; (19) 730d 160; (20) 1005 12/11 1953; (21) 735 172f; (22) 58 9; (23) 844 12/9 1952; (24) 39 8, 42; (25) 761c 7; (26) 755 102f; (27) 821r 115; 821d 15.

Rensdyrlav.
Flora Danica, 1761–1883.

Lav, Lichen

(beslægtet med oldnordisk *lafa* 'hænge fast ved', 'dingle') er som regel små sporeplanter, biologisk en symbiose mellem alger og svampe; de danner tætte grå, sorte, gule, brune eller brogede skorper på sten, bark o.a. Litterært bruges navnet også til mos (H. C. Andersen: »forstenet mos«) og vice versa; folkemedicinens »mos« på hjerne-skaller og kirkevægge er sandsynligvis en art lav (Physcia eller Usnea).

Lav 1793ff; *mus*, *mos* 1648ff, *kratmus* (på ege-træer, Silkeborgegn); *lej* Tåsinge.

SKÅLLAV, *Parmelia*; *gulmos* 1688ff, *stenmos*, *væggelav*, *messinglav*, *febermos* o. 1870. – Færøerne: *steinamosi*.

LUNGELAV, *Lobaria pulmonaria*: *lungeurt* 1546, *lungemos* 1648–1837, *levermos* 1848, *skallemos*, *træmos*, *farvemos* Bornholm.

SKJOLDLAV, *Peltigera canina*, *hundemos* 1772. – Færøerne: *jarðarsipa* o. 1780.

SKÆGLAV, *Usnea barbata*, *skægmos*, *jødeskæg*.

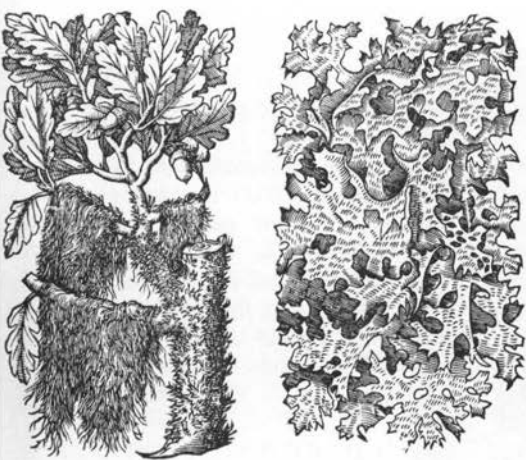
ISLANDSK MOS, *Cetraria islandica*, 1769ff; *brystmos*, *hedemos* Jylland. – Færøerne: *fjallagras*, en afart kaldes *brekkugras*, *mundagras*, *kloungr*, *kræða* (alle 1772ff).

RENSDYRLAV, *Cladonia rangiferina*, *rensdyrmos* 1767ff, *skørm* eller *skørum* Mors 1811, *hvidmos* Jylland; sammen med hedelyng *ringmos*, slået til fårefoder *fårelyng*, blandet med græs *furing*, *knaj* (alle Thy).

LITTERATUR: 839 14; 438 29,292,314; 939 1868.2, 158; 800 (1811) 166; 519 119; 328e 125; 751 81,167.

LÆGEMIDLER

Lav fra slåentorn (måske *Evernia prunastri*) kogt i usaltet smør eller vand som omslag på brand- og skoldssår (begyndelsen af 1400-t; 1), fra sten

Skæglav på eg og lungelav. Simon Paulli: *Flora Danica*, 1648.

i kirkegårdsdige drukket med mælk for modsot = maveonde (Hindsborg herred 1743; 2), »mos« fra kirkegård eller -væg indgik i brændevinsudtræk mod hysteri (1787; 3); »hvidgrå mos« på kirkegårdsmur indtages mod gulsot (Horsens-egnen; 4); suppe af »mos« fra gravsten fordriver feber (5). – På Grønland blev et sort »mos« fra klipper spist for at stille blodspytning (1770; 6). Henrik Smid 1546: [»lungeurt« fra egetræer er rimeligvis *Sticta*, men »fra brønde og våde sten« måske halvmosset *Marchantia polymorpha* (se mos s. 36)] vinafkog drikkes for sår på lunger og lever, mod »hovedets hede flydelse, som stedse falder ned i halsen«, tørret og pulveriseret blandet med sukker eller andre urter for lungelidelser, pulveriseret eller blandet med anis, rævelunge, fennikel m.m. indtages med væske mod åndenød, lungesot (tb), hoste, »åbner lungen og leveren«; omslag på sår; hyrder giver kvæg pulveriseret »lungeurt« med salt for trangbrystighed og hoste.

Simon Paulli 1648, 389: »mos« fra henrettedes kranium anvendes til våben- eller sværdsalve, dvs. man kunne nøjes med at forbinde sværdet, så lægtes såret »mange mil borte«; mod epilepsi; hængt om halsen eller et pulver heraf indsnuset stiller næseblod.

Dekokt af lungelav mod gulsot, diarré og kronisk hoste, »bladene« er blodstillende og sårlægende, den tørrede og knuste plante blandet med salt gives kreaturer for hoste (1837; 7). På Frederiks hospital blev gjort heldige forsøg med denne lav mod lungelidelser (8).

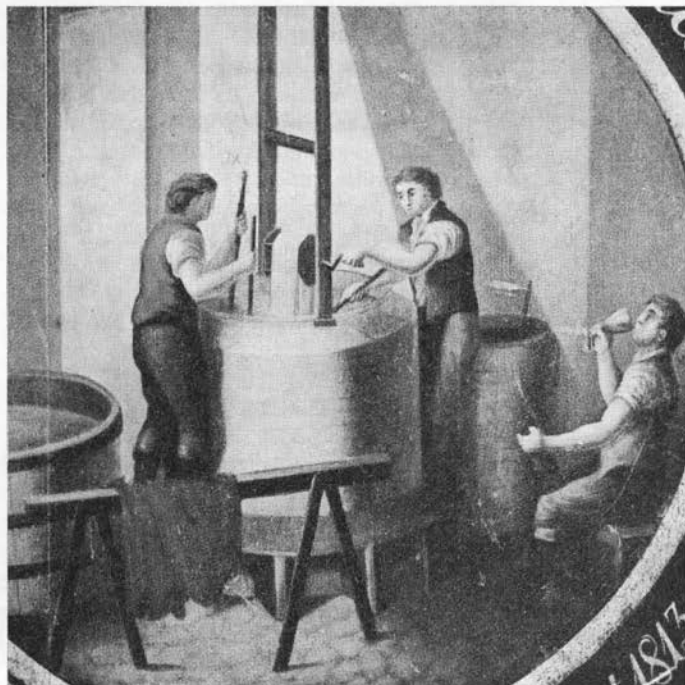
Skjoldlav er anvendt mod hundegalskab (9). På Færøerne benyttes et vandafkog til badning for

strofulus, et nældefeberlignende udslet hos børn, og til behandling af eksem; arten *Peltigera aphthosa* (sjældent i det øvrige Danmark) skulle modvirke trøske = mund- og klovsyge (10), den blev også tilskrevet afførende og ormdrivende egenskaber, et vanddekokt indgaves køer med »ildsyge« = miltbrandemyse (11). – I farmakopeen 1772 anføres begge *Peltigera*-arter samt de to følgende:

Skæglav fra egetræ kogt i vin med røde roser og malurt til omslag, der styrker leddene (1577; 12). Simon Paulli 1648, 389: i Danmark hentes den bedste droge fra egetræer; virker sammentrækende; afkog til siddebad eller pulveriseret lav indtages for at stille menses; værner mod abortering; på sår som blodstillende omslag, endvidere til vellugtende pulvere.

Islandske mos.
Flora Danica, 1761–1883.

Udsnit af skydeskivebillede fra 1813 med interiør fra farveri. Det Kongelige Kjøbenhavnske Skydeselskab.

Et vand- eller mælkeafkog af Islandsk mos, evt. tilsat honning, kandis eller kanel m.m., er drukket for brystonde, hoste, astma (13). – Færøerne: en te heraf for brystlidelser og hoste (14).

Islandsk mos er anført i apotekertaksten 1672 og farmakopeerne til vort århundrede. Rensdyrlav skal være ordineret for brystlidelser (15).

LITTERATUR: (1) 902e 98a; (2) 378 8,1916,153; (3) 681 345; (4) 488i 4,593; 1014 12,1919,61 (1834); 161 1906/23: 2057; (5) 794 4,152; 488i 4,584; (6) 193 1914,41; (7) 718 163f; (8) 951 39; (9) 398 1806,933; (10) 873 153; 518 1800,454f,224; 752 12,46,85,94,101, 127; 751 81; (11) 451b 101; 83 194 (1802); 398 1837, 509; (12) 841 1577,24a, 914 1,28; (13) 398 1806,931, 1837,505; 282 (1852) 5; 760 529f; 488o 233; 684 203f; (14) 518 (1800) 224; 752 60; (15) 398 1806,934.

FARVNING

Garn og tøj blev farvet brunt (»mosbrunt«) og gult i mange nuancer med lav-arter fra sten, ege- og bøgetræer, efter bejdsning med jernvitriol og alun gråt (1), i Jylland (især Vendsyssel) endnu o. 1880 (2); fremgangsmåden beskrives i

nutidige farvningsanvisninger (3). »Her fra egenen, men også andre steder fra, kom piger og koner og pillede lav, som de fyldte i deres sække« (Silkeborgegnens o. 1850; 4). Nogle steder blev lav fra sten sat i blød nogle dage til gulfarvning af påskeæg (Sjælland; 5). I NSlesvig farvede man skindbukser gule med et »mos« kaldt *attergejl*, måske lav af slægten *Lecanora* (6). Til brunfarvning af uldgarn i VJylland omtales specielt skållav, der er meget almindelig på hedens lyngkviste, anvendt sammen med løgskind (7). Også islandsk mos og rensdyrlav farvet gult og brunt (8). – På Færøerne blev navnlig arter af vinstenslav (*Lecanora*) benyttet til at farve uldgarn og -tøj gult, brunt og rødt i forskellige nuancer (9).

LITTERATUR: (1) 576 4,1799,399,407,417f; 398 1806,931ff; 57 2,1810,106; 322 15,1812,127–30; 756 (1815) 62–64; 92 31,1947,138; 839 15; 996 1939,58; (2) 510 4,140; (3) 525b 18f,31,44; 946 15; (4) 328c 46; 328e 125; (5) 305 183; 941e 43; (6) 228e 1,35; 413a 223f; (7) 228b 104; (8) 398 1806,934; 525b 19, 31f; (9) 518 (1800) 220–23; 839 15; 510 4,140.

ANDEN ANVENDELSE

I jyske hedeegne blev lyng blandet med rensdyrlav (s. 32) anset for at være det bedste vinterfoder til får og kvæg og i læssevis kørt hjem til gården (1).

Af lav har man fremstillet gummi (lim), papir, blæk, silkeappretur (1805; 2). Vandafkog af islandsk mos blandes som bindemiddel i kridtfarver og hvidtekalk til vanskelige lofter (3). – På Grønland (Smith-Sund) spises arter af slægten *Gyrophora*, kaldt *quajautit* 'gør den [klippen] glat og slimet', opblødt i lunkent vand til en geleagtig masse; også kogt i suppe efter at kødet er taget op (4).

LITTERATUR: (1) 77 (1795) 71; 499 12 og 499b, 68; 488r 60f; (2) 182 3,25f; (3) 599b 1,529; 107; (4) 299 24,1918,309.

OVERTRO SAMT PROSA OG POESI

Lav fra kirkemur blev benyttet til heksepulvere og hemmelige kunster (1).

SAGN: efter den unge prins Valdemars drab ved vådeskud på Røsnæs 1231 blev de store sten i strandkanten sorte af sorg – vel dækket med vortelav, *Verrucaria maura* (2).

Puder af lav, der skinner som elfenben og knækker under støvlerne, som trådte du i dynger af krebseskaller. *Jeppe Aakjær* (3). Det sære lav, der er mønstret som var de gjort i lava. *Kaj Munk* (4). – Jeg har dig helt i favn, bedåret blunder · min hånd i armhulningens hede lav. *Kai Friis Møller* (5).

LITTERATUR: (1) 488 192; 228e 2,131; 794 4,240; (2) 839 16; (3) 1002f 38; (4) 616 15; (5) 625 24.

Stendysse bevokset med lav, som gennem tiderne har fundet anvendelse til et utal af formål, fra farvning til medicin. Træsnit fra Chr. Richardt og G. Rode: En Billedbog, 1868.

